

هویت ملی در عصر جهانی شدن

دکتر سمیه تاجیک اسماعیلی عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی. واحد تهران شرق (قیامدشت)
(نویسنده و عهده‌دار مکاتبات) s.t.esmaeili@gmail.com

چکیده

در عصر جهانی شدن که تمامی جنبه‌های مادی و معنوی زندگی انسان دستخوش تغییر و تحولات اساسی گردیده است، انتظار مصون ماندن هویت افراد از تحولات این پدیده فراگیر، به دور از منطق است. منطقی به نظر می‌رسد که به جای مقاومت و مقابله با آثار جهانی شدن در عرصه‌های مختلف زندگی، به کنترل این تحولات و مراقبت و نظارت هوشمندانه‌ی تأثیرات آن پردازیم. بنابراین بررسی میزان تأثیر جهانی شدن بر هویت ملی ما را در راهی که پیش رو داریم راهنمایی خواهد کرد. بدین منظور از میان کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران تعداد ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده و پرسشنامه‌های پژوهش را تکمیل کردند. نتایج حاصله نشان می‌دهد میانگین نمره کلی نگرش نسبت به جهانی شدن در بین دانشجویان ۴/۱۰ می‌باشد، بدین معنی که دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نسبت به جهانی شدن نگرشی مثبت بین دو حد «تا حدودی موافق» متمایل به «موافق» دارند. در رابطه با هویت ملی دانشجویان نتایج پژوهش نشان داد که نمره دفاع از سرزمین در مقایسه با نمره ایران دوستی بالاتر است و نمره کلی هویت ملی بین این دو متغیر قرار دارد. نتایج پژوهش نشان داده است رابطه بین پذیرش جهانی شدن و ایران دوستی معنی دار نیست لیکن این رابطه بین مؤلفه دفاع از سرزمین منفی و معنی دار است. پذیرش جهانی شدن با مؤلفه ایران دوستی ارتباط معناداری ندارد لیکن این ارتباط با مؤلفه دفاع از سرزمین منفی و معنا دار است. به عبارت دیگر هرچه ویژگی دفاع از سرزمین در دانشجویان قوی‌تر باشد پذیرش آنان از جهانی شدن کمتر است. از سوی دیگر تحلیل داده‌ها نشان داد، رابطه بین پذیرش جهانی شدن و ایران دوستی معنی دار نیست لیکن این رابطه بین مؤلفه دفاع از سرزمین منفی و معنی دار است.

واژگان کلیدی: هویت، هویت ملی، جهانی شدن، دانشجویان

این اولین مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان "تأثیر چگونگی نگرش به جهانی شدن بر هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران" است که توسط نگارنده به سفارش دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق به اجرا رسیده است.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۰ تیر ۱۳۹۱

تاریخ پذیرش نهایی: ۵ مهر ۱۳۹۱

مقدمه

پدیده و مفهوم "جهانی شدن" در عصر حاضر، از اواخر جنگ جهانی دوم به بعد، با عنوان‌های گوناگون در کشورهای پیشرفته صنعتی غرب طرح شده و هر روز که می‌گذرد با سرعت و دامنه بزرگتری گسترش می‌یابد، به گونه‌ای که از دهه ۱۹۹۰ به یکی از چالش‌های اساسی بشری مبدل شده‌است. "جهانی شدن" به گفته ریچارد فالک^۲ (۲۰۰۲)، آینده جهان را با چشم انداز تازه‌ای مواجه ساخته و زمینه‌های وسیع و تازه‌ای از تحولات در روابط انسانها را فراهم آورده است. یکی از اساسی‌ترین جنبه‌های جهانی شدن، تراکم زمان و مکان در زندگی بشر است که اکنون در همه جا شیوع پیدا کرده و بر اندیشه و احساس و رفتار ما تأثیر نهاده و سرعت و مجاورت را به ویژگی بارز زندگی و تجربه روزمره آدمی تبدیل کرده است (لطف آبادی، ۱۳۸۴، ۱۲). جهانی شدن فرایندی است که در کلیه ابعاد اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی تأثیر گذاشته و باعث کاهش فاصله‌ها و گسترش ارتباطات میان جوامع مختلف گردیده است که از آن به نام دهکده جهانی تعبیر می‌شود و این فرایند از ابتدای تاریخ بشر وجود داشته و از همان زمان تأثیرات و تغییرات رو به فزونی بوده‌است، اما در حال حاضر، سرعت و شتاب این حرکت بیشتر گردیده است. جهانی شدن را تمام افراد طی زندگی کردن روزمره شان در کشورهای غنی و یا فقیر تولید می‌کنند و همه مردم جهان یکی از عاملان فرایند جهانی شدن می‌شوند و در فرایندهایی مشارکت می‌کنند که منجر به تغییر شکل جهان می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۴، ص ۶۵). به عبارت دیگر، این تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان در چند دهه اخیر به قدری گسترده و عمیق بوده‌است که تمامی عرصه‌های زندگی انسان به ویژه هویت او را نیز دستخوش تغییر و تحول کرده است. هویت و نحوه شکل‌گیری آن از موضوعاتی است که مورد علاقه بسیاری از حوزه‌های علمی همچون روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و حتی ادبیات و هنر می‌باشد (شکر کن و دیگران، ۱۳۸۰، ۷۴). در جامعه امروزی، انسان از ابعاد گوناگون مورد مطالعه قرار گرفته است و از آنجا که هویت نیز بخش مهمی از وجود انسان است و زندگی شخصی و اجتماعی هر شخص تحت تأثیر هویتش است، بررسی هویت انسان‌ها بسیار قابل توجه است (ایمان، کیدفان، ۱۳۸۲، ۸۰). هامیلتون^۳ (۱۹۹۶) و مارگینسون^۴ (۱۹۹۹) می‌گویند بدون شناخت پدیده جهانی شدن، امکان درک چگونگی انتقال جامعه بشری به هزاره سوم وجود ندارد. جهانی شدن موجب انتقال بسیار سریع و گسترده فرهنگ و سبک زندگی مدرن در تمام حوزه‌های زندگی و حتی باعث تغییر در هویت و روابط انسانی و عواطف انسانها در تمام جهان شده‌است (لطف آبادی، ۱۳۸۴، ۱۲). آنچه بسیار با اهمیت می‌نماید تأمل در این نکته است که احتمالاً نحوه مواجهه و چگونگی نگرش به جهانی شدن، خود می‌تواند در میزان و نوع تأثیر پذیری هویت افراد از جهانی شدن مؤثر باشد. بدین معنی که قابل فرض است که واکنش فعال و یا انفعالی نسبت به پدیده جهانی شدن، میزان و نوع تأثیر پذیری هویت را از این پدیده گسترده، تا حدودی پیش بینی خواهد کرد.

بیان مسأله

اصطلاح جهانی شدن نمایان گر گسترش دامنه کنش و واکنش انسان و اجتماعات انسانی در پهنه کره زمین است. از این رو برخی از صاحب نظران کروی شدن را برابر نهاد این واژه دانسته‌اند. جهانی شدن به مثابه روندی فراگیر، کلیه ابعاد زندگی فردی و گروهی بشر را در گستره اقتصاد، سیاست، فرهنگ و غیره متأثر ساخته است. به عبارت بهتر، جهانی شدن فرایندی است که در کلیه ابعاد اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی تأثیر گذاشته و باعث کاهش فاصله‌ها و گسترش ارتباطات میان جوامع مختلف گردیده است که از آن به نام دهکده جهانی تعبیر می‌شود و این فرایند از ابتدای تاریخ بشر وجود داشته و از همان زمان تأثیرات و تغییرات رو به فزونی بوده‌است، اما در حال حاضر، سرعت و شتاب این حرکت بیشتر گردیده است. جهانی شدن را تمام افراد طی زندگی کردن روزمره شان

² Falk, Richard

³ Hamilton

⁴ Marginson

در کشورهای غنی و یا فقیر تولید می‌کنند و همه مردم جهان یکی از عاملان فرایند جهانی کردن می‌شوند و در فرایندهایی مشارکت می‌کنند که منجر به تغییر شکل جهان می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۴، ص ۶۵).

جهانی شدن روندی است که در قالب گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات، منجر به تشدید یکپارچگی و در هم تنیدگی مناسبات گسترده در ابعاد و سطوح مختلف میان کنشگران (نو NGOها، اجتماعات مجازی، شرکت‌های فراسرمینی یا چند ملیتی و غیره) و سنتی (دولت، حکومت، مقامات اداری و اجرایی) شده است. این تأثیرات دگرگونی در مناسبات پیشین اجتماعات انسانی، افزایش حجم مراودات، فراسرزمینی شدن نیازها و اثر گذاری، فزاینده‌گی دامنه آگاهی و به تبع آن دگرگونی در مطالبات را به دنبال داشته است. تحول در گونه، ژرفا و سطح مطالبات، زمینه ساز دگرگونی در سطوح مختلف هویت اجتماعات انسانی در ابعاد فروملی، ملی و فراملی است. این موضوع در بسیاری از واحدهای سیاسی که هنوز نتوانسته اند بنیادهای هویت ملی همگان پذیری را تبیین کنند، موجب تقویت نیروهای واگرا و در نهایت تهدید موجودیت آنها شده است.

ایران نیز از لحاظ فضایی و فرهنگی از جمله دولت‌های متکثر است. نموده‌ها، شناسه‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپولیتیک آن در پیوند با فضای رسانه‌ای، به نحوی عمل کرده که به نظر شاهد پدیدار شدن هویت‌های ناحیه‌ای و محلی آن هستیم. در این میان، ابزارهای جهانی شدن (ماهواره، اینترنت و...) در تشدید این فرایند کارایی فزاینده‌ای دارند.

آنچه امروز در جهان رخ می‌دهد تأثیر عظیمی بر انسانها به ویژه جوانان می‌گذارد و هویت و معتقدات آنان را دگرگون می‌کند. این مشکل به خصوص در میان گروهی از جوانان که بیشترین وقت خود را با رسانه‌های جهانی پر می‌کنند، بسیار نگران کننده است. کار به جایی رسیده که امروز، در همه جای جهان، هر کودکی که به دبستان می‌رود، هر نوجوان و جوانی که در مدرسه یا دانشگاهی درس می‌خواند، و هر فردی که چشم و گوش خود را به این یا آن رسانه می‌سپارد یا کتاب و روزنامه‌ای می‌خواند، متأثر از دانش و فناوری و هنر و تبلیغات و برنامه‌های گوناگون جهانی است. این تأثیر به گونه‌ای است که اغلب انسانها را در معرض تضادها و بحران‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و هویتی قرار می‌دهد. چگونگی نگرش و برخورد با فرایند جهانی شدن و نوع واکنشی که انسانها در برابر این فرایند از خود نشان می‌دهند می‌تواند میزان و تأثیر این تضادها و بحران‌ها را تحت الشعاع قرار داده و بر آن اثر بگذارد. لذا، متخصصین و صاحب نظران در این حوزه باید بیش از پیش، هوشیارانه و با دیدی باز تبعات و اثرات این فرایند (جهانی شدن) را بر حوزه‌های مختلف زندگی انسان مانند هویت به ویژه هویت دینی و ملی آنان بررسی کرده و با شناخت کامل آن برای پیشگیری از بروز اثرات منفی آن تا حد ممکن برنامه ریزی و تلاش کنند.

به نظر می‌رسد در برابر جهانی شدن سه واکنش قابل پیش بینی باشد: اول اینکه انسان خود را به صورت منفعل به فرآیند پیچیده و پر شتاب جهانی شدن بسپارد و با آغوشی باز پذیرای تمامی ارمغان‌های خوب و بد آن باشد. دوم اینکه خود را از کلیه مناسبات جهانی دور کرده و به تنهایی در این دنیای متحول و پویا زندگی کند و سوم اینکه به صورت فعال در مناسبات جهانی قرار گرفته و با حفظ تمامیت کشور و ویژگی‌های ملی و دینی خود راه عزت و اقتدار در جهان معاصر را طی کند. (لطف آبادی، ۱۳۸۳، ۲۳). بررسی چگونگی نگرش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران به پدیده جهانی شدن، و رابطه آن با پابندی به هویت ملی آنان از اهداف اصلی پژوهش حاضر است که بر اساس این هدف سئوالهای پژوهش به شرح ذیل تنظیم و طراحی شده اند:

- دانشجویان دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران چه نگرشی نسبت به پدیده جهانی شدن دارند؟
- هویت ملی دانشجویان دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران چه وضعیتی دارد؟
- نگرش فعال، منفعل و مخالف به پدیده جهانی شدن چه رابطه‌ای با هویت ملی دانشجویان دارد؟

جهانی شدن

فرایند جهانی شدن تحت اختیار یک جامعه نیست بلکه تمام جوامع در آن سهیم هستند و مسیر حرکت آن به گونه‌ای است که حتی اینکه هدایت آن توسط یک کشور و جامعه ممکن نیست، زیرا، گسترش تکنولوژی جدید و ارتباطات و تغییرات و تحولات به گونه‌ای است که حتی این فرض که یک کشور بر همه حاکم باشد و یا از فرایند جهانی شدن به عنوان پروژه یاد شود منتفی است و یا اگر از ابتدا تحت یک طرح شروع گردیده اما اکنون کنترل و هدایت آن از عهده یک کشور خارج است.

آنتونی گیدنز در تعریف جهانی شدن از عنوان "مدرنیته جهانی" نام می‌برد. او بر این باور است که مدرنیته ذاتا جهانی کننده است و جهانی شدن نشانگر این است که مدرنیته توانسته است خویش را درک نماید. بنابراین، جهانی شدن "بسط تجدد از جامعه ملی به جهانی" است. گیدنز مدرنیته را یک پروژه غربی می‌داند و جهانی شدن را نیز به عنوان بنیادی ترین پی آمد مدرنیته، نتیجه گسترش و اشاعه نهادهای غربی و ارزشهای آن به سراسر جهان در نظر می‌گیرد (تاجیک، ۱۳۸۳، ۱۰۴). او در رابطه با جهانی شدن به معنای غربی شدن می‌گوید: "حداقل در برآورد من، از غربی شدن، پاره‌ای جنبه‌های آن مثبت است و پاره‌ای دیگر خیلی مطلوب نیست. برای مثال اگر اصول لیبرال دموکراسی و یا توافق و مصالحه فرهنگ‌های مختلف در یک نظام دموکراتیک را غربی حساب کنیم، من اینها را برای جهانی شدن بسیار مطلوب می‌دانم و معتقدم که کشورهای در حال توسعه باید دموکراتیک‌تر شوند و نهادهایشان را در این جهت تغییر دهند. اما، اگر درباره مک دونالد و تأثیر فرهنگ امریکایی و قدرت واقعی عربان کشورهای غربی صحبت می‌کنید، من باید شروط بیشتری را در ارتباط با آنها مطرح کنم". (گیدنز، ۱۳۸۴، ۱۱۵-۱۱۶) به نظر گیدنز جهانی شدن به اضمحلال فرهنگ‌های بومی و قومی نمی‌انجامد بلکه برعکس به دلیل کاهش قدرت دولتهای ملی و کنترل آنها بر فرهنگ‌های محلی، هویت‌های فرهنگی محلی و بومی جدیدی شکل می‌گیرد. به نظر وی جهانی شدن موجب می‌شود که هویت‌های فرهنگی و نیز پیوندهای اجتماعی و نیروهای محلی دوباره احیاء شوند (گیدنز، ۱۹۹۹، ۴).

رابرتسون در فرایند جهانی شدن به رابطه فرهنگ جهانی و فرهنگ ملی و محلی توجه می‌کند و معتقد است یک نوع رابطه ویژه بین دو جریان جهان گرایی - منطقه گرایی بوجود آمده است که نقش محوری در ساخت بندی جهان به عنوان کل دارند (رابرتسون، ۱۹۹۲، ۱۰۲). به نظر او این دو جریان جهانی و محل - منطقه‌ای متناقض یکدیگر نیستند و حتی هر یک در ارتباط با دیگری معنی می‌دهند (سلیمی، ۱۳۸۴، ۲۸۶). امور جهانی در قالب ساختارها و فرهنگ‌های منطقه‌ای جای می‌گیرند و امور محلی به عنوان بخشی از ساخت بندی جهانی محسوب شده و در درون آن قرار می‌گیرند (پیشین). به نظر رابرتسون جهانی شدن در حوزه‌های مختلف، از جمله در حوزه فرهنگی موجب نوعی "واگرایی" و به طور همزمان "همگرایی" شده است. در عصر جهانی شدن، نوعی واگرایی فرهنگی در سطح ملی و نیز شکلی از همگرایی فرهنگی در سطح کلان و جهانی در حال شکل‌گیری است (حیدری، ۱۳۸۳، ۱۹۱).

سئوالی که شاید برای بسیاری از اندیشمندان مطرح باشد این است که آیا پدیده جهانی شدن منجر به از بین رفتن هویت‌های ملی می‌شود؟ گیدنز معتقد به کثرت گرایی فرهنگی در عرصه جهانی و در عین حال جهان وطنی است، به این معنا که جهان وطنی تضادی با هویت‌های ملی ملتها ندارد و نمی‌توان هویت‌ها و ارزش‌های ملل دیگر را به رسمیت شناخت، لذا به نظر وی حاکم کردن یک فرهنگ خاص امکان پذیر نیست. افراد می‌توانند جهان وطن بوده و اساس شهروند جهانی داشته باشند و این امر تقابلی با شهروندی یک ملت ندارد، ولی به نظر گیدنز با هویت جهانی جدید، هویت‌های ملی باید به گونه‌ای مورد بازسازی قرار گیرند (گیدنز، ۱۳۷۸، ۱۴۶ و ۱۵۱).

پژوهشها (سلمانی جلو دار ۱۳۸۹، مرتضوی ۱۳۸۶، ساعی ارسی ۱۳۸۵، لطف آبادی ۱۳۸۲ و...) نشان داده اند که روند جهانی شدن حوزه‌های مختلف زندگی بشر را دستخوش دگرگونی و تغییر کرده است، به ویژه حوزه‌های مربوط به هویت (هویت ملی)، نیز در برخی موارد، دچار چالش‌های اساسی شده است. لذا به نظر می‌رسد داشتن واکنشی هوشمندانه و واقع بینانه در این حوزه ضروری است.

نگرش به جهانی شدن و هویت

واقع بینانه اینکه با توجه به ویژگیهایی که برای فرایند جهانی شدن برشمردیم و بیان کردیم که این فرایند بسیار وسیع تر و گسترده تر از آن است که بتوان جلوی آن را گرفت، باید بدانیم که در جهان کنونی تصور زندگی جداگانه و در انزوا و پرهیز از ارتباط با دیگر کشورها، امری محال و غیر ممکن است. بنابر این نمی توان خیال کرد که کشور یا جامعه‌ای به امید تقابل و جلوگیری از تبعات و آثار جهانی شدن، می تواند درها و مرزهای خود را به روی فرآیندهایی پیچیده‌ای که در جهان شروع شده و یا می شود ببندد. باز کردن تمام مرزها بدون هیچ قید و بندی نیز امری دور از عقلانیت و درایت است. بنابراین باید چاره‌ای جست که راه درست و واکنش عقلانی به این پدیده را به ما نشان دهد. باید در نظر داشته باشیم که به نظر می‌رسد که نوع نگاه و نحوه ی نگرش به جهانی شدن، نباید بر اثرات و تبعات و میزان این تأثیرات بی اثر باشد، چرا که بازبودن یا بسته بودن آغوش کشور یا جامعه در مقابل جهانی شدن به نگرش مثبت، منفی یا منفعلانه به این پدیده، بستگی دارد.

در پژوهشی که توسط نگارنده در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی (واحدهای شهر تهران) به اجرا رسیده است، برای پاسخگویی به سئوالهای مذکور، از پرسشنامه جهانی شدن و هویت ملی که توسط لطف آبادی و همکاران (۱۳۸۳)، ساخته شده و در اختیار محققان این حوزه قرار گرفته، استفاده شده است. پرسشنامه‌ها میان ۳۸۴ نفر از دانشجویان به تناسب جنس، مقطع، رشته تحصیلی و واحدهای دانشگاهی تقسیم شد که از این تعداد، ۳۴۰ پرسشنامه قابل استناد بود. نتایج بدست آمده از تحلیل داده‌ها در راستای پاسخگویی به سئوالهای تحقیق به شرح ذیل است:

دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی چه نگرشی نسبت به جهانی شدن دارند؟

یافته‌های پژوهش نشان داد میانگین نمره کلی نگرش نسبت به جهانی شدن در بین دانشجویان ۴/۱۰ (در مقیاس ۶ درجه‌ای که از کاملاً مخالف، مخالف، تا حدودی مخالف، تا حدودی موافق، موافق و کاملاً موافق سنجیده شد) می‌باشد. به بیان دیگر دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نسبت به جهانی شدن نگرشی مثبت بین دو حد «تا حدودی موافق» متمایل به «موافق» دارند.

در باره زیر مؤلفه‌های مربوط به این متغییر وضعیت دانشجویان در جدول شماره ۱ دیده می‌شود. دو مؤلفه (نگرش فعال به جهانی شدن یا مقابله با جهانی شدن) و (نگرش منفعل به جهانی شدن یا پذیرش جهانی شدن) مورد سنجش قرار گرفت. میانگین نمرات دانشجویان در این مؤلفه‌ها در جدول مذکور دیده می‌شود.

جدول شماره ۱: وضعیت نگرش دانشجویان نسبت به «جهانی شدن»

مؤلفه	نمره میانگین
نگرش به جهانی شدن	۴.۱۰
نگرش فعال	۳.۹۵
نگرش منفعل	۳.۸۷

هویت ملی دانشجویان دانشگاه‌های آزاد چه وضعیتی دارد؟

جدول شماره ۲ نمره کلی متغییر هویت ملی و مؤلفه‌های مربوط به آن را نشان می‌دهد. همانطور که در جدول مذکور دیده می‌شود نمره دفاع از سر زمین در مقایسه با نمره ایران دوستی بالاتر است و نمره کلی هویت ملی بین این دو متغییر قرار دارد.

جدول شماره ۲: وضعیت هویت ملی دانشجویان

مؤلفه	نمره
هویت ملی (کلی)	۴.۷۴
ایران دوستی	۴.۵۲
دفاع از سرزمین	۴.۹۵

رابطه بین نگرش به جهانی شدن با هویت ملی

رابطه کلی بین نگرش به جهانی شدن با هویت ملی در جدول شماره ۳ دیده می‌شود. چنانچه ملاحظه می‌شود این ارتباط نیز همانند ارتباط جهانی شدن و هویت دینی معنی دار و مثبت است. ارتباط بین هر یک از ابعاد این دو متغیر نیز در ادامه آمده است.

جدول شماره ۳: رابطه جهانی شدن با هویت ملی

متغیر	نگرش به جهانی شدن	هویت ملی
نگرش به جهانی شدن	۱	۰.۴۷۷
هویت ملی	۰.۴۷۷	۱
فراوانی	۳۴۰	
ضریب معنی داری	۰.۰۰۰	

رابطه بین پذیرش جهانی شدن (نگرش منفعل) با مؤلفه‌های هویت ملی

رابطه بین مؤلفه پذیرش جهانی شدن با ابعاد هویت ملی در جدول شماره ۴ ارائه شده است. چنانچه ملاحظه می‌شود پذیرش جهانی شدن با مؤلفه ایران دوستی ارتباط معناداری ندارد لیکن این ارتباط با مؤلفه دفاع از سرزمین منفی و معنا دار است. به عبارت دیگر هرچه ویژگی دفاع از سرزمین در دانشجویان قوی‌تر باشد پذیرش آنان از جهانی شدن کمتر است.

جدول شماره ۴: رابطه پذیرش جهانی شدن با مؤلفه‌های هویت ملی

مؤلفه هویت ملی	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنا داری
ایران دوستی	۳۳۹	-۰.۱۴	.۷۹۸
دفاع از سرزمین	۳۳۶	-۰.۳۷۰	.۰۰

رابطه بین مقابله با جهانی شدن (نگرش فعال) با مؤلفه‌های هویت ملی

جدول شماره ۵ رابطه بین مؤلفه «پذیرش جهانی شدن» را با مؤلفه‌های هویت ملی نشان می‌دهد. نتایج پژوهش نشان داده است رابطه بین پذیرش جهانی شدن و ایران دوستی معنی دار نیست لیکن این رابطه بین مؤلفه دفاع از سرزمین منفی و معنی دار است.

جدول شماره ۵: رابطه مقابله با جهانی شدن با مؤلفه‌های هویت ملی

مؤلفه هویت ملی	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنا داری
ایران دوستی	۳۳۹	-۰.۱۴	.۷۹۸
دفاع از سرزمین	۳۳۶	-۰.۳۷۰	.۰۰

نتایج پژوهش حاضر نشان داد بین نگرش به جهانی شدن و هویت ملی رابطه معنی داری وجود دارد، لیکن این رابطه بین مؤلفه‌های مربوط به جهانی شدن با هویت ملی فقط در بعد دفاع از سرزمین معنی دار است و جهت آن هم منفی است. تبیین کلی حاصل از این یافته‌ها این است که تغییرات دو مؤلفه جهانی شدن و هویت ملی در جهت عکس یکدیگرند و در این تغییر دفاع از سرزمین در مقابله با پذیرش جهانی شدن و یا مواجهه فعال با آن قرار دارد. این نتایج در مقایسه با برخی پژوهش‌های انجام شده مشابه یا مرتبط از جهاتی حائز اهمیت است.

گل محمدی (۱۳۸۰) در پژوهش خود این موضوع نظری را مطرح می‌کند که جهانی شدن هویت خاص گرایی فرهنگی را در جهان معاصر تقویت می‌کند. ساعی ارسی (۱۳۸۵) نیز در مطالعه خود اظهار می‌کند جهانی شدن احساس‌های قومی را تقویت می‌کند. همچنین یافته‌های پژوهش مرادی نیا زاغه (۱۳۸۴) به این نتیجه می‌رسد که تأثیر جهانی شدن

بر حاکمیت ملی کشورها باعث می‌شود گرایش به عناصر هویت ملی و قومی بیشتر شود. تحقیق گلپایگانی (۱۳۸۲) نیز به این نتیجه رسیده که جهانی شدن هویت‌های قومی و فرقه‌ای را تقویت می‌کند و آنها را به سوی گرایش‌های خودمختاری سوق می‌دهد.

با توجه به نتایج و یافته‌های اشاره شده در پژوهش‌های مذکور، نتایج پژوهش حاضر حاوی این نکته است که عدم رابطه بین مؤلفه ایران دوستی با مؤلفه‌های جهانی شدن و رابطه منفی بین مؤلفه دفاع از سرزمین و این مؤلفه‌ها را می‌توان اینطور تفسیر کرد که در مواجهه با پدیده جهانی شدن هویت‌گرایی‌های خاص فرهنگی و قومی تقویت می‌شود و این مورد در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نیز صادق است. با توجه به نظر گیدنز (۱۳۸۳) مبنی بر اینکه مدرنیته پدیده‌ای ذاتا جهانی کننده است، می‌توان انتظار داشت عناصر فرهنگ ملی و قومی به هر نسبت تحت تأثیر مدرنیته قرار گیرند بیشتر تضعیف می‌شوند و در مقابل افراد به نسبتی که روحیه و عرق قومی و ملیتی داشته باشند با پدیده جهانی شدن مقابله خواهند کرد. در پژوهش حاضر این تبیین در رابطه منفی مؤلفه دفاع از سرزمین و جهانی شدن مشاهده می‌شود.

فهرست منابع:

- ایمان، محمد تقی. کیزقان، طاهره (۱۳۸۲). بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی زنان (مطالعه موردی زنان شهر شیراز) فصلنامه علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)، سال دوازدهم، شماره ۴۴ و ۴۵. زمستان ۱۳۸۱ و بهار ۱۳۸۲.
- سلیمی، حسین (۱۳۸۴). نظریه‌های گوناگون درباره جهانی شدن. تهران: سازمان سمت.
- شکر کن، حسین و دیگران (۱۳۸۰). بررسی و مقایسه انواع هویت در ابعاد اعتقادی و روابط بین فردی در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شهید چمران اهواز. مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز. دوره سوم. سال هشتم. شماره ۱ و ۲.
- گل محمدی، احمد (۱۳۸۰). جهانی شدن و بحران هویت. فصلنامه مطالعات ملی. سال سوم. شماره ۱۰.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). تجدد و تشخص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید. ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نشر نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۴). پیامدهای مدرنیت. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر مرکز.
- لطف آبادی، حسین (۱۳۸۴). روان شناسی تربیتی. تهران: انتشارات سازمان سمت.
- لطف آبادی، حسین (۱۳۸۴). بررسی چگونگی نگرش دانش آموزان دبیرستانی و پیش دانشگاهی ایران به جهانی شدن و تأثیر آن بر ارزشها و هویت دینی و ملی آنان. طرح پژوهشی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی. دفتر برنامه ریزی درسی آموزشهای فنی و حرفه ای.
- Robertson (1996) *Globality, Globalization and Transdisciplinary, in Theory, culture and Society*. London: Sage.